

SOCIALINIO KAPITALO VADYBINIAI ASPEKTAI

Aušra Katinienė¹, Ilona Skačkauskienė²

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

El. paštas: ¹ausra.katiniene@vgtu.lt; ²ilona.skackauskiene@vgtu.lt

Santrauka. Kintant technologijoms, vykstant spartiems rinkų globalizavimo procesams ypač aktualios – ir teoriniu, ir praktiniu požiūriu problemos yra verslo plėtra, konkurencingumas, inovacijų taikymas, naujų ir esamų ryšių užmezgimas ir palaikymas. Organizacijos priverstos reaguoti ir ugdyti gebėjimus valdyti pokyčius – nuo to priklauso organizacijos konkuravimo sėkmė, verslo plėtros galimybės. Siekiant išlikti konkurencingiems tinklaveikos visuomenėje reikia gerinti organizacijų vadybą, įtraukti į veiklą socialinį kapitalą. Straipsnyje analizuojama socialinis kapitalas vadybiniu požiūriu, kritiškai vertinama naujausi problemos sprendimo būdai.

Reikšminiai žodžiai: organizacija, socialinis kapitalas, sisteminis požiūris, metodai.

Įvadas

Kintant technologijoms, vykstant sparčiam rinkų globalizavimo procesui ypač aktualios – ir teoriniu, ir praktiniu požiūriu problemos yra verslo plėtra, inovacijų taikymas, naujų bei esamų ryšių užmezgimas ir palaikymas. Vykstant spartiems pokyčiams organizacijos privalo ieškoti naujų veiklos būdų ir priemonių, yra priverstos reaguoti ir ugdyti gebėjimus susieti į visumą įvairias veiklos formas, objektus, ryšius, ieškoti sinergijos šaltinių. Nūdienos tinklaveikos visuomenėje vienas iš sinergijos šaltinių yra socialinis kapitalas, kuris sudaro prielaidas didinti organizacijos vertę.

Socialinio kapitalo sąvoka paplitusi beveik visose socialinių tyrimų srityse ir yra vartojama aiškinant tokius reiškinius, kaip politinis dalyvavimas, institucinė veikla, korupcija viešajame sektoriuje, viešųjų paslaugų kokybė ar valstybių ekonominė sėkmė (Sabatini 2005). Mokslininkai išplėtojo socialinio kapitalo sąvoką, siekdami paaiškinti skirtingą visuomenės gebėjimą veikti kolektyviai ir pasiekti bendrų tikslų. Norėdami nustatyti abipusius tikslus ir bendradarbiauti juos įgyvendinant, žmonės turi pasitikėti vieni kitais ir valdžios institucijomis, o šios savo ruožtu privalo užtikrinti bendradarbiauti palankią aplinką (Wallis, Killerby, Dollery 2004).

Literatūroje pabrėžiama sąsaja tarp socialinio kapitalo ir organizacijos veiklos rezultatų. Socialiniai tinklai ir pasitikėjimas gali skatinti informacijos ir žinių sklaidą, sumažinti sandorių išlaidas. Empiriniais tyrimais įrodyta, kad socialinio kapitalo komponentai – pasitikėjimas ir visuomenės bendradarbiavimas – susiję su geresniais organizacijos veiklos rezultatais. Kaip panaudoti socialinį kapitalą siekiant geresnių ūkinės veiklos rezultatų,

nagrinėja nemaža mokslininkų, kaip antai: P. Dasgupta ir I. Serageldin (2000), C. Grootaert ir T. Bastelaer (2002), F. Sabatini (2005) (Skačkauskienė, Bytautė 2012).

Straipsnyje analizuojamas socialinis kapitalas, jo aspektai vadybiniu požiūriu, kritiškai vertinama naujausi problemos sprendimo būdai, nagrinėjamas valdymas ir organizacijos aplinka. Darbe taikytas sisteminis požiūris, mokslinės literatūros loginės analizės ir sintezės metodai.

Socialinio kapitalo interpretacija sistemų teorijos požiūriu

Kiekvienas žmogus turi daugybę įvairaus turinio, skirtingos svarbos poreikių – nuolatinių ir epizodinių, aiškiai išreikštų ir labai miglotų. Žmogui supratus, kad bendromis pastangomis galima lengviau ar geriau patenkinti tam tikrus poreikius, atsirado reikšminga paskata didinti savo galimybes jungiantis į tam tikrus darinius, kuriuose žmonės koku nors būdu siejami bendros veiklos. Tiems dariniams pavadinti prigijusi ir šiandien tebėra populiarus sąvoka *organizacija* (Bivainis 2011). Organizacijos laikomos sistemomis, kurioms valdyti būtinos tokios bendriausios sąlygos:

- sistema turi turėti tikslą; ją nusistato pati sistema, jos aplinka, t. y. kitos sistemos, arba sistema nustato kartu su kitomis sistemomis,
- valdančioji sistemos dalis turi turėti galimybę daryti poveikį valdomam objektui (tiesioginis ryšys) ir priimti informaciją apie valdomo objekto aplinkos būseną (grįžtamasis ryšys),

– valdomas objektas turi turėti galimybę priimti valdančiosios dalies poveikius ir pagal juos keisti savo būklę.

Vykstant pramonės revoliucijai, keičiantis organizacijoms, atsirandant vis įvairesnių prekių ir paslaugų, formavosi įvairios vadybos teorijos – nuo klasikinės (tradicinės) vadybos, žmogiškųjų santykių, organizacijų vadybos, kiekybinės vadybos, situacinės, socialinių sistemų teorijos iki naujausių vadybos teorijų, tokių, kaip empirinė, profesionalioji vadyba ir kitos.

Nūdienos problemoms spręsti, kai susiduriama su sociokultūrinėmis situacijomis, akcentuojama harmoningo žmogaus koncepcija, vadybos teorijos aktualizuoja sisteminį požiūrį, orientuotą į profesionalumą, t. y. profesionalų veikimą ir visuotinę kokybės vadybą. Naujausios ir šiuolaikinės vadybos teorijos apibendrintai pateiktos I lentelėje.

Taikant sisteminį požiūrį, organizacija traktuojama kaip atvira sistema: susiejami į visumą įvairaus tipo objektai ir veiklos formos, orientuojantis ne vien į būvį, bet ir į objektų sąsajas, tarpusavio ryšius ir veikimo organizacijoje schemas, objektų pokyčių dėsningumus, siekiant identifikuoti vystymosi dėsningumus, atrasti naujų sinergijos šaltinių (Skaržauskienė 2008).

Vienas iš sinergijos būdų yra organizacijos vertės kūrimas įtraukiant partnerius, klientus, darbuotojus. Organizacijos vertei kurti sinerginiu požiūriu labai pasitarnautų socialinis kapitalas.

1990 m. pabaigoje pradėti intensyvūs socialinio kapitalo tyrimai, apimantys labai įvairias socialinių, politinių, vadybos, ekonomikos, rinkos ir panašias mokslų sritis, todėl socialinio kapitalo apibrėžimai labai skiriasi. Išsamiai ištyrinėję, J. Nahapiet (1998) ir S. Ghoshal (1998) socialinį kapitalą išskiria kaip vieną organizacijos intelektualinio kapitalo dalį. P. Bourdieu (1986), J. S. Coleman (1990), R. Putnam (2000) teigia, kad socialinis kapitalas – tai socialinių santykių ir ryšių tinklas, kuriuo naudojasi asmenys arba bendruomenė. Todėl yra išskiriami trys socialinio kapitalo tyrinėjimo aspektai: struktūra, santykiai ir pažinimas (Zhihong, Fang 2011).

Nagrinėjant socialinį kapitalą sisteminiu požiūriu, pirmiausia išskiriami socialinio kapitalo komponentai, paskui analizuojamas jų poveikis vieno kitam bei vertinama išorinė aplinka, kurioje jis funkcionuoja.

Probleminiai socialinio kapitalo sampratos aspektai (kritinis įvertinimas)

R. Putnam (1993) įžiebė akademines diskusijas tarp edukologų, ekonomistų, politikos mokslininkų bei sociologų ir pažadino socialinės politikos studijų atgimimą tarp socialinės srities mokslininkų. R. Putnam (1993, 2000) ir J. S. Coleman (1988) įžvalgos apie socialinio kapitalo sampratą paskatino pozityviojo socialumo, asmens ir visuomenės veiklos galimybių plėtojimo studijas, siekiant asociatyviosios galios ir valios, kuriant socialinius tinklus ir bendruomenes (Kvieskienė, Kvieska 2012).

I lentelė. Naujausios ir šiuolaikinės vadybos teorijos (sudaryta autorių)

Table 1. Newest and modern management theories (made by the authors)

	Teorijos	Požiūris	Vadybos teorijos koncepcijos, apibrėžtys
Naujausios vadybos teorijos	Empirinė teorija	Situacinis požiūris	Akcentuojama tipinių pavyzdžių paieška įvairioms situacijoms skirtoms optimalioms organizacijos valdymo sistemoms parengti, kurių pagrindu būtų galima mokytis būsimus vadovus.
	Socialinių sistemų vadybos teorija	Sisteminis požiūris	Akcentuojamas optimalus variantas valdyti sudėtingas socialines sistemas, t. y. programinio (kai valdymo procesas vyksta pagal numatytą programą) ir adaptyviojo (sistemos funkcionavimo prisitaikymas prie išorės sąlygų) valdymo derinimas.
	Profesionalusis valdymas Profesionalioji praktinė vadyba	Situacinis požiūris	Pabrėžiamas mokslo, meno ir valdymo praktikos derinys.
Šiuolaikinės vadybos teorijos	Partisipatyvinė (dalininkavimo) teorija	Harmoningo žmogaus koncepcija	Darbuotojas efektyviau ir atsakingiau atlieka užduotis tada, jei pats dalyvauja jas formuluojant ir priimant sprendimus nustatytiems tikslams įgyvendinti.
	Sėkmingų organizacijų teorija	Integruotasis požiūris	Valdymas grindžiamas kompleksiniu, integruotu požiūriu į organizacijos veiklos sėkmės priklausomybę nuo daugelio elementų: strategijos, struktūros, sistemos, stiliaus, personalo, vertybinių nuostatų, kompetencijų.
	Visuotinė kokybės vadyba	Procesinis požiūris	Nuostatų, principų ir priemonių sistema užtikrina didelį organizacijos valdymo kokybės rezultatyvumą.

Socialinio kapitalo sąvoka plačiai vartojama socialiniuose moksluose, ji turi gilią šaknis sociologijos, ekonomikos, istorijos bei politinių mokslų disciplinose. Į mokslo terminus ją įtraukė prancūzų filosofas ir sociologas P. Bourdieu (1986), o išpopuliarino amerikiečių politologas R. Putnam (1993, 2000). Šie autoriai, apibrėždami socialinio kapitalo sąvoką, kalba apie skirtingus dalykus. Keliami klausimai ir gaunamos išvados, viena vertus, yra skirtingos, kita vertus – papildo ir sustiprina viena kitą. R. Putnam (2000) teorijos atskaitos taškas yra kolektyviniai sudėtiniai vienetai. Jis dėsto apie bendruomenes, bendruomeniškumą, dalyvavimo kultūrą. Šis autorius su istorine perspektyva žvelgia į partijų, bažnyčių, visuomeninių organizacijų, profsąjungų narystės ir veiklos tendencijas ir stebi, kokią įtaką socialinės pažintys ir draugystė turi švietimui ir vaikų gerovei, asmens saugumui ir maloniai kaimynystei, ekonominei gerovei, sveikatai ir pasitenkinimui gyvenimu, demokratijai. P. Bourdieu (1986) socialinį kapitalą (ir kitus kapitalus) apibrėžia asmens lygmeniu (bendruomenė ir kolektyviniai vienetai nėra analizės objektas). *Homoacademicus* arba *homopoliticus* turi savo individualią raišką ir bruožus, kurie sumuojasi, jungiasi ir dera pagal atstovaujamo lauko logiką (meno, mokslo, politikos, visuomeninės veiklos ir kt.). Taigi P. Bourdieu (1986) nusakomas socialinis kapitalas yra socialinių santykių ir ryšių tinklas, kurį turi ir kuriuo naudojasi asmuo (2 lentelė). Panašiai socialinį kapitalą apibrėžia P. S. Adler (2002) ir S. W. Kwon (2002), N. Lin (2001). Tai sąvoka, kuria atskleidžiamas ryšys ir poveikis tarp socialiniame tinkle esančių narių.

F. Fukuyama (2001) pabrėžia, kad visos socialinį kapitalą turinčios grupės spinduliuoja tam tikru pasitikėjimu, t. y. tame suburtame asmenų rate geranoriškas bendradarbiavi-

mas yra tapęs norma. Pasitikėjimas sudaro prielaidas didinti grupės ar organizacijos veiklos veiksmingumą. Be to, šis autorius pabrėžė ekonominį socialinio kapitalo aspektą – socialinio kapitalo naudojimas leidžia sumažinti su formaliais koordinavimo mechanizmais susijusių sandorių sąnaudas.

M. Acevedo (2007) akcentuoja socialinį kapitalą kaip socialinės sanglaudos priemonę, kuri ypač svarbi visos žmonijos vystymuisi. Dalyvavimu, pasitikėjimu, solidarumu pagrįstas supratimas, įsipareigojimai yra būtini siekiant gero valstybės valdymo bei pilietiškumo.

Galima teigti, kad socialinis kapitalas yra visuma ryšių ir bendrų vertybių, sukurtų ir naudojamų kolektyvinėms ar individualioms problemoms spręsti. Jis atspindi kultūrinės, normatyvinės, struktūrinės ir institucinės įvairaus dydžio žmonių grupių tarpusavio sąveikas. Socialinis kapitalas taip pat apibūdina galimą šių sąveikų įtaką individualioms iniciatyvoms ir elgesiui bei jų sukeltus ekonominius, politinius bei kitus pokyčius (Bartkus, Davis 2009). Kai kurie mokslininkai socialinį kapitalą vadina santykių (ryšių) kapitalu, kurį, anot A. Znakovaitės ir A. Pabedinskaitės (2010), sudaro santykiai su klientais, partneriais, investuotojais, tiekėjais.

Reikėtų pabrėžti, kad socialinis kapitalas nėra vienalytis. Literatūroje išskiriami trys tarpusavyje susiję socialinio kapitalo komponentai: pasitikėjimas, pilietinio įtraukimo tinklai ir normos bei vertybės.

Sociologai teigia, kad pasitikėjimas yra socialinių santykių bruožas, savybė, kuri nepriklauso asmenims, veikėjams, o yra juos jungiančioje socialinėje erdvėje (Matonytė 2004). Pasitikėjimui reikalinga išsami informacija ir bendro veikimo patirtis. Bendras veikimas pamažu sukuria tam tikras moralines sankcijas, kurios taikomos asmeniui, pažeidusiam pasitikėjimą.

2 lentelė. Socialinio kapitalo apibrėžimų įvairovė (Skačkauskienė, Bytautė 2012, papildyta autorių)

Table 2. Variety of social capital definitions (Skačkauskienė, Bytautė 2012, supplemented by the authors)

Autorius	Socialinio kapitalo apibrėžimas
L. J. Hanifan (1916)	Nusakomi dalykai, kurie svarbūs kasdieniame žmogaus gyvenime: gera valia, draugystė, simpatija ir socialinis bendravimas tarp asmenų ir šeimų, sudarančių socialinį vienetą. Jei asmuo palaiko ryšį su kaimynais, o šie – su kitais kaimynais, tai socialinio kapitalo kaupimas, turintis galios patenkinti asmens socialinius poreikius ir skleidžiantis socialinį potencialą, pakankamą visos bendruomenės gyvenimo sąlygoms pagerinti.
P. Bourdieu (1986)	Visuma esamų ir potencialių išteklių, siejamų su tvirtu institucionalizuotų tarpusavio pažinimo ar pripažinimo santykių tinklu.
Pasaulio bankas (1996)	Tai normos ir tinklai, kurie skatina kolektyvinę veiklą.
R. Putnam (2000)	Ryšiai tarp individų bei iš to kylantys socialiniai tinklai ir abipusiškumo bei pasitikėjimo normos. Socialinis kapitalas gali būti siejamas (panašios kilmės, religijos, rasės, etniškumo, socialinės ir ekonominės klasės asmenys) arba jungiamasis (skirtingos kilmės ar religijos, rasės, etniškumo ar socialinės ir ekonominės klasės asmenys).
F. Fukuyama (2001)	Neformali, socialiniuose ryšiuose įkūnyta norma, kuri skatina bendradarbiavimą tarp dviejų ar daugiau asmenų.
N. Lin (2001) P. S. Adler ir S. W. Kwon (2002)	Socialinis kapitalas – tai ryšys ir poveikis tarp socialiniame tinkle esančių narių.
M. Acevedo (2007)	Sanglaudos priemonė ir vienas iš visuomenės gerovės rodiklių.

Esant tokiai aplinkai, laužyti susitarimus yra nenaudinga, nes rizikuojama prarasti visą naudą, kurią galima gauti iš bendradarbiavimo ateityje. Socialinį pasitikėjimą didina valdžios struktūrų veiklos viešumas, valdininkų veiklos etika ir kt. Pasitikėjimas yra esminis socialinio kapitalo komponentas (Juozaitienė 2006).

Pilietinio įtraukimo tinklai yra vienas socialinio kapitalo komponentų, kuris apima nevyriausybinių organizacijų sektorių. Pilietinio įtraukimo tinklai yra svarbi socialinio kapitalo forma: kuo šie tinklai bendruomenėse tankesni, tuo didesnė tikimybė, kad jos piliečiai sugebės veikti bendros naudos labui (Juozaitienė 2006).

Normos ar vertybės apima įvairius viešojo socialinio gyvenimo aspektus, tokius kaip: savitarpio pagalba, socialumas, dalyvavimas, altruizmas. Nagrinėjant socialinio kapitalo susidarymo būdus, išskirtinis dėmesys skiriamas bendravimui – bendraujant visuomenėje susiformuoja normos ir tradicijos, kuriomis remdamiesi žmonės buriasi į grupes (Juozaitienė 2006). Tokiose socialinėse grupėse ir atsiranda minėtas pasitikėjimas – esminis socialinio kapitalo bruožas, skatinantis veikti net ir tada, kai nėra išsamios informacijos apie partnerių patikimumą. Dalyvavimas įvairių grupių veikloje, naujų poreikių formavimas tampa svarbiu visuomenės permainų katalizatoriumi. Galima teigti, kad dalyvavimas įvairiose veiklose lemia ir socialinio kapitalo augimą, be to, socialinio kapitalo „auginimas“ gali padėti kuriant valstybės socialinę politiką (Skačkauskienė, Bytautė 2012).

Kiekvienos rūšies kapitalą norima išmatuoti, nes manoma, kad jo vertė teikia teigiamos naudos organizacijai. R. Putnam (2000) sukūrė socialinio kapitalo indeksą (3 lentelė), kuris pagal penkis matmenis iš viso apima keturiolika rodiklių (Matonytė 2004).

Kadangi socialinis kapitalas apima visuomenės narių dalyvavimą įvairiose veiklose, klubuose, partijose, rinkimuose, atsiranda socialinio kapitalo matavimo problema. F. Sabatini (2006) išskyrė šias pagrindines socialinio kapitalo matavimo problemas (Skačkauskienė, Bytautė 2012):

- 1) nepaisant daugybės atliktų tyrimų šia tema, socialinio kapitalo apibrėžimas vis dar išlieka aptakus, ir tai lemia socialinio kapitalo matavimo sudėtingumą;
- 2) socialinio kapitalo sąvoka yra daugiamatė, todėl kiekvienas tyrėjas pasirenka skirtingą sąvokos aspektą, atsižvelgdamas į atliekamo tyrimo tikslus ir apimtį, ir tai kelia tam tikrą painiavą lyginant tyrimų rezultatus;
- 3) socialiniam kapitalui vertinti naudojant vis kitus rodiklius, tokius kaip antai: nusikalstamumo lygis, paauglių nėštumas, kraujo donorystė, dalyvavimo trečiosios pakopos studijose lygis, – kilo painiava suvokiant ryšį tarp socialinio kapitalo ir jo buvimo ar nebuvimo pasekmių;

3 lentelė. Socialinio kapitalo indekso komponentai (Putnam 2000)

Table 3. Components of social capital index

Komponentas
Organizacinio bendruomenės gyvenimo matmenys: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Narystė vietinės organizacijos komitete (procentai) ▪ Priklausomybė klubo ar organizacijos valdybai (procentai) ▪ Pilietinių ir socialinių organizacijų skaičius 1000-iai gyventojų ▪ Klubo susirinkimų, kuriuose dalyvauta, vidurkis ▪ NVO narių skaičiaus vidurkis
Dalyvavimo viešajame gyvenime matmenys: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Dalyvavimas prezidento rinkimuose (dvejų pastarųjų rinkimų palyginimas) ▪ Dalyvavimas susirinkimuose savivaldybėje arba mokykloje (procentai)
Bendruomenės savanoriškumo matmenys: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ne pelno organizacijų skaičius 1000-iai gyventojų ▪ Vidurkis, kiek kartų dirbta bendruomenės projektuose ▪ Vidurkis, kiek kartų savanoriškai dirbta
Neformalaus socialumo matmenys: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Sutinka su teiginiu, „Praleidžiu daug laiko su draugais“ ▪ Vidurkis, kiek kartų priėmė svečius savo namuose
Socialinio pasitikėjimo matmenys: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Sutinka, kad „Daugeliu žmonių galima pasitikėti“ ▪ Sutinka, kad „Dauguma žmonių yra garbingi“

- 4) didžioji dalis atliktų socialinio kapitalo ir šalių ekonominio vystymosi ryšio nustatymo tyrimų remiasi pasaulio vertybių tyrimuose taikomais pasitikėjimo vertinimo rodikliais. Šiuose tyrimuose pasitikėjimas aiškinamas kaip asmens savo socialinės aplinkos suvokimas, atsižvelgiant į užimamą padėtį socialinėje struktūroje. Taigi empiriniai tyrimai, kurie remiasi tarpvalstybiniu pasitikėjimo palyginimu, gali nuvesti į aklavietę, nes neatsižvelgiama į platesnį nuostatų formavimosi ir apibrėžimo kontekstą bei nesugebama tinkamai įvertinti pasekmių makrolygiu;
- 5) tyrimuose, kuriuose akcentuojami socialiniai tinklai, skiriama nepakankamai dėmesio daugiamačiam, nuo konteksto priklausančiam, dinamiškam socialinio kapitalo pobūdžiui. Dėmesio sutelkimas į vienos rūšies tinklą lemia neatitikimus imtyje, šie savo ruožtu kelia pavojų tyrimų rezultatų objektyvumui ir išvadoms;
- 6) nors daugelyje tyrimų savanoriškos visuomeninės organizacijos yra svarbus socialinio kapitalo vertinimo rodiklis, išlieka abejonių dėl socialinio kapitalo vertinimo efektyvumo savanoriškų organizacijų tankio pagrindu: ne visų visuomeninių organizacijų veikla aktyvi – neretai apsiribojama formaliu egzistavimu.

Tiriant ir siekiant išmatuoti socialinį kapitalą reikia analizuoti trimis lygiais: makro-, mezo- ir mikro-. Makrolygmuo apima formalius visuomenės santykius ir struktūras, kaip antai: politinė santvarka, teisinė bazė, valdymo decentralizacijos lygis bei visuomenės dalyvavimas formuojant

politiką. Mezolygmuo įvardijamas kaip socialinė struktūra, kuri palengvina asmeninę ir bendrą veiklą. Ši struktūra turi vertikaliuosius ir horizontaliuosius ryšius bei santykių hierarchiją. Mikrolygmeniui priskiriamos šeimos ekonominės bei sociokultūrinės charakteristikos ir individualūs veiksniai, tokie, kaip asmenybės savybės, charakteris, kognityviniai gebėjimai, aktyvumas, motyvacija ir pan. (Skačkauskienė, Bytautė 2012).

Matavimo rodiklių parinkimas priklauso nuo analizavimo lygio, be to, atlikti socialinio kapitalo tyrimai yra daugialypiai, daro painiavos vertinant. Tiriant socialinį kapitalą reikėtų atlikti išsamius tyrimus.

R. Putnam (2000) teigimu, socialinis kapitalas, kyląs iš dalyvavimo visuomeninėse organizacijose ir savanoriškoje veikloje, atlieka dvi svarbias funkcijas: 1) skatina gerą, demokratišką valdymą, 2) skatina ir palaiko ekonominį augimą ir plėtrą (Matonytė 2004).

Poreikio valdyti socialinį kapitalą pagrindimas

XX a. antroje pusėje nusistovėjo turto ir kapitalo traktavimas išskiriant keturias pagrindines jo atmainas:

- privatus daiktinis kapitalas,
- individualus žmogiškasis kapitalas,
- kolektyvinis (visuomeninis) kapitalas įvairiomis nuosavybės formomis,
- visuomeninis intelektinis kapitalas (žinios, informacija, prieinama visiems visuomenės nariams).

Amerikiečių ekonomistas Dž. Kendrikas (1978), apibrėžia turto ir kapitalo sąvokas kaip „gebėjimą kurti per tam tikrą laiką produktus (pajamas), įskaitant ir nerinkines pajamų formas“. Visi turto elementai, kurie gali būti kaupiami, naudojami ir duoti pajamas, yra traktuojami kaip kapitalas. Tai, T. Schultzo nuomone, leidžia skirstyti visuminį kapitalą į žmogiškąjį kapitalą ir nežmogiškąjį kapitalą (Bagdanavičius 2002).

Kapitalo teorijos yra skirstomas į klasikines ir neoklasikines (Lin 2001) (4 lentelė).

Neoklasikiniam kapitalo teorijų objektams priskiriamas žmogiškasis, kultūrinis, socialinis ir intelektinis kapitalas.

Socialinis kapitalas ir individualiu, ir grupiniu lygiu skatina bendradarbiavimą, kooperaciją ir koordinavimą (Jordan, Munisab, Abdul 2006). Visuomenės, bendruomenės ar asmens vystymosi galima siekti arba tiesiogiai, veiksmis, arba netiesiogiai – kuriant socialinį kapitalą (Stukas, Michelle, Dunlap 2002). Todėl socialiniam kapitalui formuoti ir plėsti reikia nuolat analizuoti, palnuoti, organizuoti, koordinuoti, t. y. valdyti.

Įvairūs mokslininkai, pavyzdžiui A. Marshallas skiria valdymą nuo kitų gamybos veiksnių (žemės, darbo ir kapitalo), J. Schumpeteris taip pat pritaria teiginiui, kad valdymas – tai atskira veiklos rūšis, susijusi su naujovių diegimu bei administravimu (Appleby 2009).

Valdymas reiškia procesą, kurio metu derinami riboti išteklių užsibrėžtiems tikslams pasiekti. A. Brechas pateikia tokį valdymo apibrėžimą: tai socialinis procesas, apimantis atsakomybę už veiksmingą ir ekonomišką įmonės darbo planavimą ir vadovavimą įgyvendinant užsibrėžtą tikslą arba užduotį (Appleby 2009). Procesu vadinama tarpusavyje susijusių ar sąveikaujančių organizacijos veiksmų, gavinius paverčiančių rezultatais (produktu), visuma. Organizacijų veiklos praktikoje procesas suprantamas kaip veiksmų grandinė (tarpiniai žingsniai darbo rezultatui pasiekti) su apibrėžta pradžia ir pabaiga (Ruževičius 2007). Procesas sujungia materialinius, finansinius ir žmogiškuosius išteklius, į kuriuos įeina socialinis kapitalas, bei veiklas, reikiamas rezultatui pasiekti.

Nėra vienodo verslo procesų grupavimo, tačiau dažniausiai išskiriamos trys jų grupės: vadovybės procesai (strateginio valdymo ir vadybos sistemos valdymo procesai),

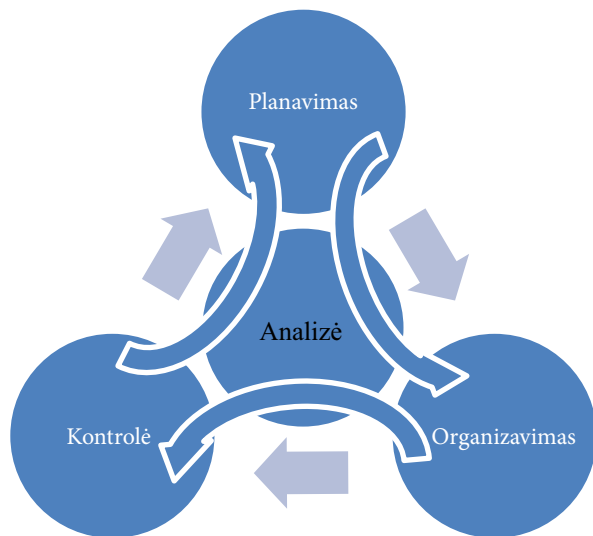
4 lentelė. Kapitalo teorijos (sudaryta autorių)

Table 4. Theories of the capital (made by the authors)

Požymiai	Klasikinės kapitalo teorijos	Neoklasikinės kapitalo teorijos				
		žmogiškasis kapitalas	kultūrinis kapitalas	socialinis kapitalas	intelektinis kapitalas	
Tyrėjai	K. Marx	T. Schultz, G. S. Becker	P. Bourdieu	N. Lin, R. S. Burt, P. Marsden, J. S. Coleman	P. Bourdeu, J. S. Coleman, R. Putnam	P. H. Sullivan, J. Chatzkel, T. A. Stewart, K.-E. Sveiby, N. Bontis
Kapitalo pobūdis	Pridėtinė prekių vertė	Techninių įgūdžių ir žinių investicijos	Dominuojanti vertė	Socialinio tinklo investicijos	Investicijos į abipusį pripažinimą	Darbuotojų žinios
Analizės lygis	Struktūros (klasės)	Asmens	Asmens/Kalsės	Asmens	Asmens/Grupės	Asmens

pagrindiniai procesai (projektavimo ir tobulinimo, naujų gaminių ir paslaugų kūrimo bei įgyvendinimo, pirkimo, gamybos arba paslaugų teikimo, su klientu susiję procesai ir kt.), palaikomieji procesai (žmogiškųjų išteklių ir infrastruktūros valdymo procesai) (Klimas, Ruževičius 2009).

Verslo valdymo procesas – tai visų organizacijos išteklių panaudojimas numatytiems tikslams pasiekti. Valdymo procesą apibūdina valdymo veikla (valdymo funkcijos) (1 pav.).

1 pav. Valdymo funkcijos
Fig. 1. Functions of management

Nagrinėjant valdymo turinį vartojama valdymo funkcijų sąvoka. Prancūzų pramonininkas H. Fajolis (1916) išskyrė šias valdymo funkcijas: numatymas, organizavimas, tvarkymas, derinimas, kontrolė. Specialiųjų vadybos funkcijų, suformuluotų F. Teilorio, išvardijama daugiau nei penkiolika. Daugelis autorių nurodo penkias bendrąsias valdymo funkcijas: planavimą, organizavimą, koordinavimą, motyvaciją ir kontrolę (literatūroje dar išskiriama vadovavimo funkcija, pabrėžiant vadovo svarbą organizacijai). Taigi valdymas – tai organizacijos narių darbo planavimas, organizavimas, vadovavimas ir kontrolė; visų organizacijos išteklių panaudojimas siekiant numatytų organizacijos tikslų (Stoner, Freeman, Gilbert 2005).

Ne ryšiai ir „tiltai“ patys savaime daro žmones turtingesnius arba skurdesnius. Svarbus klausimas, kas valdo ir lemia tuos socialinius santykius arba ryšius (ar jų nebuvimą). Taigi siekiant pagerinti aptariamą bendruomenės arba socialinės grupės padėtį visuomenėje, reikia keisti pačius ją ir joje veikiančius valdžios/galios santykius, o ne joje esančių socialinių ryšių lygį, tankį ar intensyvumą (DeFilippis 2001).

Nustačius tinkamą darbų eigą, žmones įtraukiant dirbti kartu tam tikroje struktūroje, lengviau palaikyti ryšius,

siekti numatytų tikslų, o kartu – „auginti socialinį kapitalą“. Plečiantis organizacijai, „aug“ ir socialinis kapitalas. Plėtros pokyčiams vykdyti svarbu analizuoti aplinką, kurioje tarpsta organizacija, bendruomenė ar socialinė grupė.

Socialinis kapitalas ir organizacijos aplinka

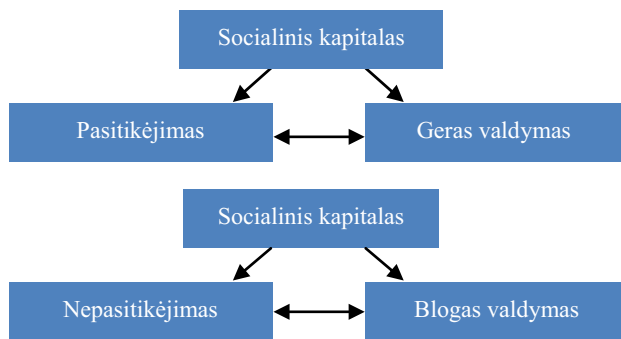
Socialinis kapitalas formuojasi išorinėje aplinkoje, todėl labai svarbu šią aplinką analizuoti. Verslas ar organizacija ilgai negalės veikti, jei sudėtingomis aplinkos sąlygomis nebus analizuojami išoriniai veiksniai, nepakankamai lanksčiai bus reaguojama į išorinius ir vidinius pokyčius. Organizacijos aplinka yra aktyvių subjektų ir vidinių bei išorinių objektų visuma, veikianti pačioje organizacijoje ir už jos ribų (Ginevičius, Sūdžius 2005). Organizacijos veiklos sėkmė priklauso nuo aplinkos: išorinės (makroaplinka) ir vidinės (mikroaplinka). Organizacija gali gyvuoti ir plėtotis, jei išorinė aplinka yra pakankamai palanki jos veiklai, o vidinė yra tinkamai kuriama ir puoselėjama, atitinka racionalumo ir optimalumo reikalavimus (Ginevičius, Sūdžius 2005). Analizuoti organizacijos aplinką, veiklą gana keblu, nes organizacijų yra įvairiausių, kiekviena savita, ir situacijų gali būti labai daug, nors organizacijų veikla, pavyzdžiui, ta pati (Bivainis 2011).

Šiandien išorinėje aplinkoje vyksta spartūs pokyčiai, turintys didelę įtaką organizacijoms ir jų valdymui (Appleby 2009). Makroaplinką galima išryškinti naujais aspektais, pirmiausia atsižvelgiant į tai, kad vykstantys globalizacijos ir integracijos procesai lemia nemažai verslo aplinkos pokyčių. Išorinė organizacijos aplinka – už organizacijos ribų susidarę veiksniai ir tendencijos, veikiantys jos galimybes atitikti vartotojų poreikius. D. Bagdonienė (2009) teigia, kad išorinė aplinka – tai visi už organizacijos ribų vykstantys reiškiniai, kurie potencialiai ją gali veikti arba faktiškai veikia.

Visas organizacijas supa vadinamoji bendroji jų veiklai įtaką daranti aplinka. Bendrosios aplinkos analizę, taikant *PEST* metodą arba jo modifikaciją *PESTEL*, rekomenduojama atlikti tokia tvarka:

- nustatyti svarbiausių politinių, ekonominių, socialinių ir technologinių reiškinų tendencijas;
- nustatyti šių reiškinų gyvavimo ciklus;
- nustatyti reiškinų pokyčių priežastis;
- nustatyti reiškinų teigiamuosius ir neigiamuosius poveikius organizacijai pagal suranguotus reiškinus;
- nustatyti įvairių bendrosios aplinkos reiškinų tarpusavio priklausomybes;
- prognozuoti reikšmingiausių organizacijai reiškinų perspektyvą nustatytam laikotarpiui.

Analizuojant, tiriant ir valdant organizacijų aplinką, kuriant bendradarbiavimo ryšį, pasitikėjimą tarp organizacijos narių, galima pasiekti „gero valdymo“ efektą (2 pav.).

2 pav. Ryšys tarp socialinio kapitalo, pasitikėjimo ir gero valdymo (Della Porta 2000)

Fig. 2. Connection between social capital, confidence and good management

Socialinis kapitalas yra tai, kas, viena vertus, padeda kurti visuomenės gerovę, antra vertus – glūdi bendruomeniniuose ryšiuose. Bendruomenės ir socialinio kapitalo diskursus vienija solidarumo, asmenų kolektyvinės veiklos problematika. Tai, kas susieja dvi temas – prarastą bendruomenę ir nykstantį socialinį kapitalą, – yra bendruomeninių ryšių silpnėjimas, prastėjantis dalyvavimas bendruomenėje veikloje.

A. O. Hirschman (1984) teigia, kad dauguma socialinio kapitalo formų, tokių kaip pasitikėjimas, yra moraliniai iššūkiai, kurių kiekis ne mažėja, o didėja juos naudojant arba kurie išsenka, jei nėra naudojami. Galima daryti išvadą, kad, tinkamai ir efektyviai valdant (geras valdymas), socialinį kapitalą galima „užauginti“, t. y. jį plėtoti, taip stiprinti organizacijos galią visuomenėje, įsitvirtinti rinkoje, ir atvirksčiai.

R. Putnam (2000) įrodinėja, kad visuomeninių organizacijų gausa ir veiklos intensyvumas patikimai prognozuoja gerus rezultatus daugelyje veiklos sričių: švietimo, miesto plėtros, skurdo įveikimo, nedarbo mažinimo, nusišaltimų prevencijos, narkotikų paplitimo ir netgi sveikatos bei gyvenimo kokybės rodiklių. Socialinis kapitalas kuria gerą, efektyvų valdymą, nes skatina pasitikėjimą kitais, kartu ir valdžia, lengvina „koordinaciją ir kooperaciją dėl abipusės naudos“, išplečia piliečių savęs suvokimo ribas nuo „aš“ iki „mes“.

Išvados

1. Socialinis kapitalas kyla iš dalyvavimo visuomeninėse organizacijose ir savanoriškoje veikloje, bendrai organizacijos ir socialinio kapitalo veiklai būtinas tarpusavio veiksmų derinimas, taip atsiranda valdymo

poreikis. Kad socialinis kapitalas atliktų pagrindines funkcijas, t. y. skatintų gerą, demokratišką valdymą ir palaikytų ekonominį augimą bei plėtrą, tai reikia analizuoti ir numatyti vadybiniu aspektu.

2. Socialinis kapitalas apibrėžiamas kaip socialinių santykių ir ryšių tinklas, todėl, nagrinėjant jį sisteminiu požiūriu, reikia analizuoti socialinio kapitalo komponentus ir komponentų poveikį vieno kitam bei nagrinėti išorinę aplinką, kurioje jis funkcionuoja.
3. Išanalizavus mokslinę literatūrą susiduriama su socialinio kapitalo matavimo problema, tam reikia atlikti išsamius tyrimus trimis lygiais: makro-, mezo- ir mikro-.
4. Socialinis kapitalas atlieka dvi svarbias funkcijas: 1) skatina gerą, demokratišką valdymą, 2) skatina ir palaiko ekonominį augimą ir plėtrą. Siekiant tobulinti socialinio kapitalo ir organizacijos tarpusavio veikimą reikia keisti juos pačius ir joje veikiančius valdžios/galios santykius, o ne joje esančių socialinių ryšių lygį, tankį ar intensyvumą.

Literatūra

- Acevedo, M. 2007. Network capital: an expression of social capital in the network society, *The Journal of Community Informatics* [žiūrėta 2013 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://ci-journal.net/index.php/ciej/article/view/267/317>
- Adler, P. S.; Kwon, S.-W. 2002. Social capital: prospects for a new concept, *The Academy of management review* 27(1): 17–40.
- Appleby, R. C. 2009. *Šiuolaikinio verslo administravimas*. Vilnius: Spindulys.
- Bagdonienė, D.; Galbuogienė, A.; Paulavičienė, E. 2009. Darnios organizacijos koncepcijos formavimas visuotinės kokybės vadybos pagrindu, *Ekonomika ir vadyba* 14: 1044–1053.
- Bagdanavičius, J. 2002. *Žmogiškasis kapitalas: mokymo metodinė priemonė*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla [žiūrėta 2013 m. lapkričio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/29966.pdf>
- Bartkus, O. V.; Davis, J. H. (Eds.). 2009. *Social capital – reaching out, reaching*. Published by Edward Elgar Publishing Limited, UK. 347 p.
- Bourdieu, P. 1986. The forms of capital, in Richardson, J. G.; Bourdieu, P. (Eds.). *Handbook of theory and research for the sociology of education*. New York: Greenwood Press, 241–248.
- Bivainis, J. 2011. *Vadyba studentams*. Vilnius: Technika. 335.
- Coleman, J. S. 1988. Social capital in the creation of human capital, *American Journal of Sociology* 94(1988): S95–S120.
- Coleman, J. S. 1990. *Foundations of Social Theory*. London: The Belknap Press of Harvard University Press. 993. <http://dx.doi.org/10.1086/228943>
- Dasgupta, P.; Serageldin, I. 2000. *Social capital: a multifaceted perspective*. Washington, DC: The World Bank. 424.

- DeFilippis, J. 2001. *The Myth of Social Capital in Community Development//Housing Policy Debate*. 781–804. [žiūrėta 2013 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą: http://www.urbancentre.utoronto.ca/pdfs/elibrary/DeFilippis_Myth-of-Social-C.pdf
- Della Porta, D. 2000. Social capital, beliefs in government, and political corruption, in Pharr, S. J., Putnam, R. D. *Disaffected democracies. What's troubling the trilateral countries*. New Jersey: Princeton University Press. 363.
- Fayol, H. 1916. *Administration Industrielle et Generale*.
- Fukuyama, F. 2001. Social capital, civil society and development, *Third World Quarterly* [žiūrėta 2013 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://intranet.catie.ac.cr/intranet/posgrado/Met%20Cual%20Inv%20accion/2008/Semana%206/Fukuyama.pdf>
- Ginevičius, R. Sūdžius, V. 2005. *Organizacijų teorija: mokomoji knyga*. Vilnius: Technika. 279.
- Grootaert, C.; Bastelaer, T. 2001. Understanding and measuring social capital: a synthesis of findings and recommendations from the Social Capital Initiative, *Social Capital Initiative Working Paper* 24: 4–14.
- Hanifan, L. J. 1916. The rural school community centre, *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 67: 130–138 [žiūrėta 2013 m. lapkričio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.1177/000271621606700118>
- Hirschman, A. O. 1984. Against parsimony: three easy ways of complicating some categories of economic discourses, *American Economic Review Proceedings* 74: 89–96. [žiūrėta 2013 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: http://stevereads.com/papers_to_read/against_parsimony_three_easy_ways_of_complicating_some_categories_of_economic_discourse.pdf
- Jordan, J. L.; Munasib, Abdul B. A. 2006. Motives and social capital consequence, *Journal of Economic Issues* XL(4). University of Queensland, Australia, 1093–1112.
- Juozaitytė, L. 2006. Socialinio kapitalo samprata ir komponentų tyrimas, *Profesinės studijos: teorija ir praktika* 2: 55–63.
- Kvieskienė, G.; Kvieska, V. 2012. Socialinės ekonomikos inovacijų įtaka visuomenės gerovei, *Socialinis ugdymas* 21(32). Vilnius, LEU, 5–16. ISSN 1392-9569.
- Lin, N. 2001. *Social capital: a theory of social structure and action*. Cambridge, UK: Cambridge University Press. 281 p. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511815447>
- Matonytė, I. 2004. Socialinis kapitalas: nuo mokslinių tyrimo perspektyvų prie empirinių pastebėjimų. Gero valdymo klausimas, *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2004/1. ISSN 1392-3358 [žiūrėta 2013 m. spalio 30 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ku.lt/wp-content/uploads/2013/04/2004_nr_01_22-37.pdf
- Nahapiet, J.; Ghoshal, S. 1998. Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage, *The Academy of Management Review* 23(2): 242–266.
- Putnam, R. D. 1993. *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 46–104.
- Putnam, R. D. 2000. *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. N. Y., London, Toronto, Sydney, Singapore, Simon & Schuster.
- Ruževičius, J. 2007. *Kokybės vadybos metodai ir modeliai*. Vilnius: Vilniaus universitetas. 316 p.
- Sabatini, F. 2005. Social capital as social networks. A new framework for measurement, *Workingpaper* No. 83 [žiūrėta 2013 m. spalio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://ssrn.com/abstract=755065>.
- Sabatini, F. 2006. The empirics of social capital and economic development: a critical perspective, *FEEM Working Paper* No. 15 [žiūrėta 2013 m. spalio 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://ssrn.com/abstract=879712>.
- Skačkauskienė, I.; Bytautė, S. 2012. Socialinio kapitalo apibrėžties ir matavimo problematika, *Business: Theory and Practice* 13(3): 208–216. Vilnius: Technika. ISSN 1648-0627 [žiūrėta 2013 m. spalio 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.btp.vgtu.lt/index.php/btp/article/view/btp.2012.22/pdf>.
- Skaržauskienė, A. 2008. Sisteminiis mąstymas kaip konkurencinio pranašumo kūrimo instrumentas, *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai* 46. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Stoner, J. A. F.; Freeman, R. E.; Gilbert, Jr., D. R. 2005. *Vadyba*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- Stukas, A.; Michelle, R. Dunlap. 2002. Community involvement: theoretical approaches and educational initiatives, *Journal of Social Issues* 58(3): 411–427. <http://dx.doi.org/10.1111/1540-4560.00268>
- Schultz, T. 1971. *Investment in human capital: the role of education and of research*. New York. Free Press.
- Wallis, J.; Killerby, P.; Dollery, B. 2004. Social economics and social capital, *International Journal of Social Economics* 31(3): 239–258 [žiūrėta 2013 m. lapkričio 20 d.]. <http://dx.doi.org/10.1108/03068290410518238>
- World development*. 1996, Special Issue on Social Capital 24(6): 1119–1132.
- Zhihong, L.; Fang, L. 2011. Research on the relationship among social capital, organizational learning and knowledge transfer performance, *Journal of Software* 6: 1763–1770 [žiūrėta: 2013 m. spalio 20d.]. Prieiga per internetą: http://ojs.acade.mypublisher.com/index.php/jsw/article/view/jsw06091763_770/3549
- Znakovaitė, A.; Pabedinskaitė, A. 2010. Intelektinio kapitalo valdymas transporto sektoriuje, *Mokslas – Lietuvos ateitis* 2(2): 126–133.
- Кендрик, Дж. 1978. *Совокупный капитал США и его формирование*. Москва: Прогресс. 275.

MANAGERIAL ASPECTS OF SOCIAL CAPITAL

A. Katinienė, I. Skačkauskienė

Abstract

Changes in technology, with the speed of the process of globalization of markets is particularly relevant issue, both from theoretical and practical point of view, also business development, competitiveness, innovation, applications for new and existing networking and support. Organizations are forced to respond and develop their capacity to manage changes – it depends on the organization's competitive success, business development opportunities. In order to remain competitive in the network society it is necessary to improve the management of the organizations including the activities of social capital. This paper analyzes the social capital of the managerial point of view, critical of the latest problem solving techniques.

Keywords: organization, social capital, systematic approach, method.